

ЗА РЕЧНИКА НА КЛЮЧОВИТЕ ДУМИ НА СЛАВЯНСКОТО ЕЗИКОЗНАНИЕ

ЕКАТЕРИНА ПЕТКОВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
katia.p.petkova@gmail.com

ЯКУБ БАНАСЯК

ИНСТИТУТ ПО СЛАВИСТИКА, ПОЛСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
jakub.banasiak@ispan.edu.pl

Настоящата статия представлява обобщение на основните теоретични положения, възприети в работата върху един предварителен модел за многоезичен речник на ключовите думи на славянското езикознание, а също и на получените досега резултати от извършените проучвания на полско-българския екип. Накратко е описана последователността в работата по планирания речник. Разгледани са също някои негови параметри – обхват, предназначение и потенциални ползватели. В отделно приложение е представена изработената примерна схема за съдържанието на отделната речникова единица, в чиито граници е отредено място за дефиниция, за отразяване на отношенията с други понятия от областта, за синоними на ключовата дума и за нейните еквиваленти.

Ключови думи: термин; ключова дума; езиковедска терминология; iSybislaw; български език; полски език

ON THE KEYWORD DICTIONARY OF SLAVIC LINGUISTICS

EKATERINA PETKOVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
katia.p.petkova@gmail.com

JAKUB BANASIAK

INSTITUTE OF SLAVIC STUDIES, POLISH ACADEMY OF SCIENCES
jakub.banasiak@ispan.edu.pl

The paper presents the main theoretical principles adopted in the work on a preliminary model of a multilingual keyword dictionary of Slavic linguistics and the results of the previous studies of the Bulgarian-Polish team. The authors go on to discuss the workflow of the compilation of the envisaged dictionary along with some of its parameters such as its scope, purpose, and prospective users. In addition, they present a model

scheme of the structure of a dictionary entry, which contains a definition, relations to other concepts from the relevant subject field, as well as synonyms and equivalents of the target keyword.

Keywords: term; keyword; linguistics terminology; iSybislaw; Bulgarian language; Polish language

1. Увод

Библиографската *База данни на световното славянско езикознание* се разработва и предоставя за ползване чрез съвременната система за търсене на информация iSybislaw, чиято концепция е представена на Международния конгрес на славистите в Краков през 1998 г. (Bojar, Rudnik-Karwatowa 1998). Проектът, който е институционално свързан с Института по славистика при Полската академия на науките, се развива в сътрудничество между полските и чуждестранните славистични центрове с организационна подкрепа от Славистичната фондация (Fundacja Slawistyczna). В най-ранния си етап той дълги години се ползва от организационната подкрепа на Варшавското научно дружество (Towarzystwo Naukowe Warszawskie). Резултатът от работата по проекта представлява общодостъпна система за библиографска информация в областта на славянското езикознание, която понастоящем съдържа данни за над 21 000 документа. Достъпът до ресурсите на базата (до библиографските описания, а посредством линкове – и до пълните текстове, които са налични в мрежата) е отворен и безплатен въз основа на лиценз CC BY-NC-ND.

Настоящата статия е свързана с един от основните аспекти в проучванията за усъвършенстване на системата iSybislaw. Става въпрос за оптимизирането на процеса на индексирание на научните публикации в областта на славянското езикознание (т.е. въвеждането на информацията за тях в базата данни), което би спомогнало за получаване на по-точни резултати при търсене в системата. Обмисляйки начините за постигане на тази цел, участниците в проекта от българска и полска страна стигнаха до идеята за разработване на многоезичен речник на ключовите думи, чиито единици да бъдат снабдени с кратки дефиниции.

Причините за възникването на тази идея са няколко. Без да ги степенуваме по значимост, ще споменем например проблемите с потвърждаването на еквивалентността между ключовите думи в отделните славянски езици, застъпени в базата данни; разликите в значенията на някои термини, произтичащи от специфичните особености на отделните езикови системи; случаите на асиметрия между означаемото и означаващото (резултат от която са проявите на синонимия, многозначност и омонимия) и др. Всички тези явления създават затруднения дори при работата с едноезична система за търсене на информация, а сложността на въпросите за разрешаване очевидно се увеличава при дву- и многоезични бази данни.

Освен справянето с тези проблеми реализацията на идеята за речник на ключовите думи с добавяне на тълковен елемент и експлицитно отразяване на отношенията между понятията би дала възможност за използването на

планирания речник и в други сфери на приложение извън ролята му при индексирание (описание на документите) и търсене на информация, а именно – за изследване на различни особености на терминологията, която лежи в основата на ключовите думи, за целите на обучението във филологическите специалности, при превода на специализирана научна литература в тази област на знанието и др. Също така наличието на подобен речник може да подпомогне и по-сполучливото автоиндексирание (подбор на авторските ключови думи в езиковедските изследвания), тъй като ключовите думи са един от важните елементи в макроструктурата на научните трудове.

Тълковният елемент според нас е необходим, защото без него твърденията, че проектът се вписва в модерните семантични езикови конфронтативни изследвания, остават без основание. Единиците от която и да било значеща плоскост на езика не могат да се подреждат в синонимни групи (в рамките на един език) или групи еквиваленти, без да се експлицират значениата им.

2. Обект и цел на изследването

Основен инструмент за организация на данните в системата за библиографска информация iSybislaw е езикът на ключовите думи. Това е вид език за търсене на информация, който се използва за координирано индексирание (описание на съдържанието на документите) (Vojar, Babik 2002: 112). Във функцията на ключови думи се използват главно единици, които са формално идентични с термините от областта на славянското езикознание, но в самата база данни навлизат и такива ключови думи, които отговарят формално и на собствени имена или общоупотребима лексика. Само първият вид ключови думи, а именно тези, които са формално идентични с езиковедските термини, ще бъдат част от планирания речник.

Независимо от това, че термините и ключовите думи имат идентична външна форма, те принадлежат към различни равнища от действителността. Терминът означава понятие от определена научна област, а ключовата дума – елемент от съдържанието (т.е. характеристика) на различни документи, обединени въз основа на тази характеристика. Под *термин* тук се разбира езикова единица (дума или словосъчетание), която означава точно определено понятие от дадена област на знанието. Под *ключова дума* се разбира езикова единица (дума или устойчиво словосъчетание), която отразява даден същностен елемент от съдържанието на описвания текст (в случая – научна публикация в областта на славянското езикознание) (Vojar, Babik 2002: 48). Въз основа на това разграничение приемаме, че семантиката на ключовите думи е по-сложна от тази на термините поради това, че ключовите думи освен своята първостепенна денотация (отпращане към документите) имат и второстепенна денотация, която отпраща или към езиковата действителност (например ключовата дума *глагол*), или към теорията на езика (например ключовата дума *когнитивно езикознание*).

Обект на изследване в работата по настоящия проект са ключовите думи, които по своята форма съответстват на лингвистичните термини в българския и полския език.

Цел на изследването е създаването на модел за двуезичен двупосочен (полско-български и българско-полски) речник на ключовите думи от областта на славянското езикознание, служещи предимно за описание на отделните елементи, същностни за съдържанието на документите, и за търсене на специализирана информация в библиографската база данни на славянското езикознание. Приетите решения могат лесно да бъдат приложени и върху по-широк по обхват материал, като така ще могат да служат и при съпоставката на повече езици.

Осъществяването на тази цел е постигнато 1) чрез установяване на състава на терминологията в отделните дялове на славянското езикознание; 2) чрез построяване на обща схема, представяща йерархията на понятията, и 3) чрез изграждане на набор от ключови думи на български и полски език (чийто обхват и съдържание ще бъдат обсъдени по-нататък в изложението), които ще се използват в базата данни.

За изпълнението на поставената цел в последната ѝ част от първостепенна важност е удостоверяването на еквивалентността на съотносителните термини в двата езика. Това се извършва чрез анализ на техните признаци, в резултат на който се установява дали членовете на дадена двойка съпоставяни термини се отнасят към едно и също понятие.

Предвижда се на следващ етап да започне постепенното прилагане на този модел при разработването на набора от ключови думи на останалите славянски езици, присъстващи в системата за обработка на библиографска информация iSybislaw.

3. Методи

Концепцията за двуезичен двупосочен речник на ключовите думи трябва да отговаря на определени предпоставки. Те произтичат от:

- многоезичния характер на данните и метаданните;
- същността на ключовите думи като елементарни единици на езика на ключовите думи;
- факта, че тези ключови думи се използват за описание на документи в областта на славянското езикознание.

Тези обстоятелства усложняват работата и налагат използването на методи от различни дялове на лингвистиката и информационните науки. Може да се каже, че съставянето на речника ще се извършва върху основата на конфронтативно лексикографско изследване на ключовите думи в българския и полския език, в което се използва семантичен език посредник.

Подходът при разработване на модела за речник на ключовите думи е системен (йерархичен), т.е. основава се върху резултатите от понятийния анализ на разглежданата специална област. При изграждането на набора от

ключови думи на български език, съответстващи на вече интегрираните в системата полски единици, се прилагат индуктивни и дедуктивни методи, чрез които се проверява еквивалентността на понятията в двата езика. Естеството на настоящите изследвания изисква използването на съпоставителен, ономасиологичен и синхронен подход. В техните граници след оформяне на предварителния списък на ключовите думи (т.е. след първоначалното представяне на областта) при предварителния анализ на единиците, и по-специално при структуриране на техните значения, се прилагат както съдържателни методи – напр. методът на компонентния анализ и методът на падежната граматика на Ч. Филмор (Fillmore 1968; Филлмор/Fillmore 1981a, 1981b), така и формализирани методи – напр. процедурата за разлагане на значението на Л. Э. Пшеничная (Пшеничная/Pshenichnaja 1967) и др.

4. Основни положения, възприети в работата по модела за речник

4.1. Във връзка със съпоставителния характер на изследването основните положения, възприети в работата по модела за речник, ще бъдат разглеждани в отделна статия. Тук само ще отбележим разпространеното в модерната лингвистика схващане, че съпоставителният анализ не трябва да се извършва в посоката от един от изследваните езици към друг, защото по този начин не се стига до обективна и пълна представа за целевия език. Затова в настоящото изследване се използва семантичен език посредник, който може да се разглежда като развитие на ономасиологичния подход. Пример за такова изследване е многотомната Българско-полска съпоставителна граматика (Koseska et al. 2007).

4.2. Във връзка с терминологичния аспект на изследването изискванията, на които трябва да отговарят термините, за да изпълняват адекватно своята отражателна и комуникативна функция, са предмет на вниманието на много езиковеди и в частност терминологи (вж. в Попова/Ророва 2012: 53–60). Няма да се спираме подробно върху различните условия, чието спазване може да удовлетвори тези изисквания, тъй като това не е необходимо с оглед предмета и целите на настоящото изследване и поради това, че те са изведени, структурирани и обстойно обосновани от М. Попова (Попова/Ророва 2012: 60–79). Ще споменем само, че те засягат следните групи проблеми:

1) изисквания при *извеждането на понятието* (респ. значението на термина), което има същностен (или частноспециален) аспект, отнасящ се до „точното определяне на съдържателните (семантичните) признаци на понятието чрез свързването им със системата и структурата на съществуващата или формиращата се терминология“ (Попова/Ророва 2012: 61), и формален (или логически) аспект, отнасящ се до структурирането на знанията и до отразяването на признаците на понятието както в дефиницията на термина, така и в неговата външна форма, т.е. в названието;

2) изисквания към *описанието на понятието*, респ. значението в дефи-

ницията на термина, които също имат същностен (отнасящ се до логическия вид на дефиницията и логическите изисквания към дефинициите) и формален аспект (отнасящ се за синтактичния строеж на дефиницията и нейния лексикален състав) (Попова/Popova 2012: 62–66);

3) изисквания, засягащи *съотношението между понятието и формата на термина*: еднозначност (отсъствие на многозначност и синонимия), точност (отново във връзка с асиметрията между външната форма и значението, пораждаща многозначността и синонимията, и във връзка с конкретните знания, които терминът изразява), системност (изразяване на понятийно-семантичната системност във формата на термина), стилистична неутралност (отсъствие на емоционално-експресивни и оценъчно-субективни елементи както в значението, така и във формата на термина) (Попова/Popova 2012: 67–76);

4) изисквания към *езиковата форма на термина* (краткост, произносително удобство, словообразователност, предпочитане на домашни езикови средства, граматична правилност) (Попова/Popova 2012: 76–79).

Тъй като в случая се занимаваме с вече съществуващи и възприети от езиковедската общност термини, в настоящото изследване се придържаме само към изискванията, засягащи тяхната форма и съотношението между формата и значението им, а именно – гореспоменатите изисквания за еднозначност, краткост, системност, използване по възможност на домашни езикови средства, граматична правилност, стилистична неутралност и словообразователност.

Що се отнася до ключовите думи, от тяхната въведена в базата съвкупност се избира подмножество от предпочитани единици („предпочитани термини“), които да играят ролята на лексикографски заглавки. Тези единици са избрани съгласно следните принципи, въведени от З. Рудник-Карватова и Х. Карпинска (Rudnik-Karwatowa, Karpińska 1999):

- честота на употреба
- терминологична (езикова) правилност
- текущо използване (актуалност)
- домашен произход
- краткост
- структурна яснота.

Тези лексикографски правила за избора на ключовите думи, които в случая произлизат от подобни терминографски принципи, могат да се прилагат в различна степен към целия набор от ключови думи, базирани върху термини (Rudnik-Karwatowa, Karpińska 1999: 9).

По-нататък ще разгледаме основните терминологични положения, които според нас са релевантни за разработването на двуезичен речник на ключовите думи с помощта на семантичния език посредник. Тъй като в случая изхождаме от гледната точка на терминознанието, ще говорим за термините (но като имаме предвид, че те важат и по отношение на ключовите думи).

В работата върху модела за речник на ключовите думи на славянското езикознание се основаваме върху разграничението между значение и съдържание на термина и върху приетото в терминологията схващане, че значението на термина се отразява в неговата дефиниция. Съдържанието на термина представлява съвкупността от всички признаци на понятието, включително и несъществени както за неговото разпознаване, така и за причисляването му към някакъв клас или група понятия. Значението на термина, от своя страна, представлява тази част от всички знания за обекта (от съдържанието на понятието), включваща неговите най-съществени признаци, чрез които той може да бъде идентифициран между останалите обекти от същия клас. Значението на термина се описва в неговата дефиниция, която трябва да включва само признаците на понятието, които са „необходими и достатъчни за неговото разпознаване, респ. и разбиране“ (Попова/Ророва 2006: 106). По принцип в дефиницията на термина идентифициращият признак и диференциращите признаци от неговото значение трябва да са подбрани (изразени) по такъв начин, че да отразят отношенията в системата от понятия в разглежданата научна област (Попова/Ророва 2005; 2006: 107–108).

Във връзка с изложеното по-горе в работата си се основаваме върху концепцията за *системния подход в терминологията* на М. Попова (Ророва 2004; 2006; 2012: 166; 517–566). Първият съдържателен аспект на тази концепция се отнася към макроравнището, т.е. към равнището на цялата съвкупност от термини, образуваща понятийния апарат на дадена област от знанието. Накратко казано, това ниво засяга изясняването на състава на терминологията – на базовите понятия и отношенията между тях. Вторият съдържателен аспект на концепцията се отнася към микроравнището, т.е. към равнището на отделната терминологична единица, и засяга начина за представяне на информацията, отнасяща се за даден термин (Попова/Ророва 2006).

В концепцията за *модулна организация на речниковата терминологична единица* (Попова/Ророва 2006), използвана в модифициран вид в работата по настоящия проект, към съдържателния елемент се прибавя и формален, свързан с практическия начин за представяне на системната природа на термина. Концепцията е приложена при създаването на поредица от тълковни речници на основните термини в българската наука (ТРПН/TRPN 2006; ТРХН/TRHN 2007; ТРОПН/TROPN 2012; ТРИ/TRI 2020). Изработеният от М. Попова начин за структуриране на информацията за терминологичната единица показва как чрез подбора на идентифициращ признак и диференциращи признаци на термина може да се постигне такова описание на характеристиките на понятията и на връзките между тях, което да отразява както класификационната системност (родово-видовите отношения и отношенията между видови термини, съподчинени на един родов термин), така и импликационната системност (отношенията между цяло и негови части и отношенията в предикатно-аргументните структури) (Попова/Ророва 2006).

Както може да се установи на практика, при този тип представяне на термините се получава пресичане между информацията, идваща от макроструктурата (на речника) и микроструктурата (на терминологичната единица).

В друга подобласт на терминознанието, свързана с терминологичните бази знания, И. Мейер и сътрудниците ѝ изрично подчертават, че системният понятиен анализ трябва да съпътства всеки етап от изграждането на базите знания (Meyer et al. 1992; Meyer et al. 1997). Авторите постоянно напомнят за необходимостта от неговото прилагане при изпълнението на която и да е отделна дейност в този процес: при съставянето на предварителния списък на термините; при изработването на дефинициите (предложено от установяване на характеристиките на термините и отношенията между тях); при консултациите със специалисти за откриване на несъответствия и неточности в представянето на понятийната система на изследваната специална област; при установяване на еквивалентите на термина в други езици чрез съпоставяне на характеристиките на понятията в двата езика. Всъщност именно системният понятиен анализ е в основата на създадената от И. Мейер концепция за *базирания на знания подход* в терминологията с неговите два аспекта – съдържателен (основаващ се върху задълбочени знания за материята в конкретната научна област) и формален (информацията за термина трябва да бъде „кодирана“ като знание, т.е. придобитите знания да бъдат изразени по високо структуриран начин) (Meyer et al. 1997).

Може да се забележи, че в двете терминологични школи (българската и канадската) по различен начин и с използване на различна метатерминология се достига до едни и същи основни изводи за първостепенното значение на системния подход – както при изследването и описанието на понятийния апарат на дадена научна област, така и изобщо при всякакъв род други терминологични дейности. Въпреки общата идея и посока, в която е отправено вниманието им, И. Мейер и М. Попова (и техните сътрудници и последователи) обръщат внимание на различни аспекти в представянето на системността в терминологията, с което всяка от тях надгражда по различен начин дотогавашните изследвания и допринася за усъвършенстване на приложението на теоретичните достижения в терминологичната практика.

5. Последователност в работата върху речника (кратко описание)

Дейностите, които по принцип се предприемат при изработването на терминологичен речник в дадена област на знанието, засягат две равнища: макроструктурата на планирания речник, т.е. цялата съвкупност от термини, които ще бъдат застъпени, и микроструктурата на отделната терминологична единица.

В първия етап от работата е необходимо да бъде проучен съставът на терминологията в отделните дялове на езикознанието, т.е. да бъдат идентифицирани ключовите понятия, върху базата на които се организира знанието в изследваната научна област и които образуват нейното ядро, и тяхното

място в йерархията на понятийната система на дадената подобласт. Например може да приемем, че на първото, най-високо равнище на абстракция такива единици са *изречение* и *словосъчетание* по отношение на *синтаксис*, *лексема* по отношение на *лексикология*, *фразеологична единица* спрямо *фразеология*, *морфема* спрямо *морфология*, *дериват* спрямо *словообразуване*, *етимон* спрямо *етимология*, *оним* спрямо *ономастика*, *диалект* спрямо *диалектология* и т.н.

Начинът за изработване на предварителен списък на ключовите думи, които трябва да бъдат застъпени, се различава от начина за изработване на словник за тълковен речник на общоупотребимата лексика. Когато обект на описание е терминологията (която лежи в основата на ключовите думи), за целта е необходимо усвояване на основните понятия, на техните характеристики и отношенията между тях, т.е. задълбочено изучаване на системата от понятия в разглежданата област.

Единиците, описани до момента в разработвания модел за двуезичен речник, са извлечени от лингвистични терминологични речници, справочници и учебна литература, както и от научни публикации в областта на езикознанието, а също от вече включените в iSybislaw документи. (Относно начина за подбор на източниците на материала вж. напр. Alexiev 2011: 55–57; Благоева, Колковска/Blagoeva, Kolkovska 2011: 11–14.) Подходът ни при събирането на речниковите единици е индуктивно-дедуктивен. Дедуктивният подход е характерен за дескрипторните езици, докато чисто индуктивно се създават свободните ключови думи (например авторските ключови думи в дадена научна публикация) (вж. Rudnik-Karwatowa, Karpińska 1999: 6; Babik 2010: 80).

След изясняването на състава на терминологията идва ред за проучването на: а) понятийно-семантичните отношения между термините – *класификационни*, или тези, които са установени от човешкото мислене (а именно – връзките между род и неговите видове и тези между отделните видови термини, отнасящи се към общ родов термин), и *импликационни*, или тези, които се основават върху съществуваща в действителността връзка между понятията (*партитивни* и *асоциативни*, като последните са свързани с отношенията между членовете на предикатно-актантната структура); б) лексикалносемантичните отношения между термините (полисемия, синонимия, омонимия). В този етап се отчитат техните характеристики (вкл. собствено присъщи и такива, които отразяват отношенията им с останалите понятия от конкретната и близки до нея подобласти). Например, ако вземем термина *глагол*, това е моментът за определяне на неговите видови понятия (*преброден глагол*, *непреброден глагол*; *личен глагол*, *безличен глагол* и т.н.), за установяване на морфологичните му категории (*лице*, *число*, *време*, *зalog*, *аспект*, *наклонение*) и на техните видове и т.н.

Осигуряването на пълнота при отразяването на терминологичния апарат на езикознанието изисква термините да бъдат обработвани по системни групи. Затова въз основа на извършения анализ на понятийно-семантичните

отношения между термините те се подреждат и впоследствие се описват по класификационни групи.

На следващия етап, при който се преминава към организиране на информацията за отделната речникова единица, с термините от двата езика е необходимо да се работи паралелно.

Най-напред трябва да се разрешат проблемите, свързани с потенциалната многозначност и омонимия при разглежданите единици в рамките на изследваните езици. В случаите на полисемия отделните значения на термина се разграничават чрез номер и кратко пояснение в скоби, напр. *фразеология 1 (дисциплина)* и *фразеология 2 (съвкупност от устойчиви словосъчетания)*, а омонимните термини се разграничават по същия начин, но с горен индекс, напр. *прагматика¹ (дял от езикознанието)* и *прагматика² (употребата на знаковете)*, *език¹ (говорен орган)* и *език² (система от знаци)*, *род¹ (родово понятие)* и *род² (граматична категория)*, *формант¹ (в акустичната фонетика)* и *формант² (в словообразуването)* и т.н.

След това всяка двойка термини на български и полски език, за които се предполага, че означават едно и също понятие, се изследва, като се сравняват признаците от техните значения, а именно тези, които са необходими и достатъчни за идентифициране на понятието. После се установяват синонимите и еквивалентите, които трябва да имат същата понятийна структура.

След евентуалното потвърждаване на еквивалентността на двата термина се пристъпва към съставяне на дефиниции на български и полски език. Първата стъпка е да се избере по какъв начин (с каква езикова единица и на какво равнище на абстракция) ще бъде означен идентифициращият признак (родовата сема) на разглежданото понятие, въз основа на който то се причислява към даден по-общ клас понятия. Напр. при термините *представка* и *наставка* подходящ избор за родов признак е *словообразователна морфема*, а термините *окончание* и *определителен член* е подходящо да бъдат означени с родовия признак *формообразователна морфема*. Следва привеждане на диференциалните признаци на понятието, въз основа на които то се разграничава спрямо останалите понятия от същия клас, характеризиращи се със същата родова сема. Срв. напр. *словообразователна морфема* 'морфема, с помощта на която се образуват нови думи' и *формообразователна морфема* 'морфема, с помощта на която се образуват граматичните форми на думите'.

Последната част от структурирането на събраната информация за отделната речникова единица засяга представянето на установените на предишен етап класификационни и импликационни отношения на термина (родови, партитивни и асоциативни). Напр. при дума следва да се посочат а) видовете термини: *проста дума* и *сложна дума*; *изменяема дума* и *неизменяема дума*; *самостоятелна дума* и *несамостоятелна дума*; *производна дума* и *непроизводна дума*; б) термините, означаващи нейни части: *морфема*; *корен*, *афикс*, *представка*, *наставка*, *окончание*, *определителен член*, *инфикс*.

6. Обхват на речника

В изработения модел за многоезичен речник на *макрониво* засега са набелязани ключовите думи, косвено отпращащи към отделните видове езикови единици, които са обект на анализ на различните езикови равнища. Към настоящия момент не са включени ключовите думи, отпращащи към конкретно съдържание на описваните текстове, отнасящо се за различните процеси и явления, наблюдавани на отделните езикови равнища, а също ключовите думи, които имат в основата си термини за методи на изследване, направления, школи, теории в границите на езикознанието и др. Между голяма част от образуваните класификационни групи се наблюдава отношение на пресичане на множества с участието на един или няколко от техните членове (с изключение на някои по-редки случаи, при които групите съвпадат помежду си с всички свои елементи). На *микрониво* като начало са разработени няколко класификационни групи единици от отделните подобласти (дялове) на езикознанието. Идеята на екипа по проекта е в бъдещия многоезичен речник постепенно да бъдат въведени ключовите думи от отделните дялове на езикознанието, използвани във всички славянски езици.

7. Предназначение и потенциални ползватели на речника

Първата група ползватели, към чиито нужди е насочен планираният многоезичен *Речник на ключовите думи*, са изследователите в областта на славянското езикознание, и по-специално тези, които търсят публикации по интересуващите ги въпроси в системата за библиографска информация iSybislaw. Както е известно, в нея са въведени данни за внушителен брой трудове на всички славянски езици, а ключовите думи, с които е описано тяхното съдържание, също са на различни езици. При търсене по определена зададена тема за ползвателите е от съществено значение да достигнат точно до необходимата им информация. Поради тази причина идеята на екипа по проекта е да създаде условия за редуциране на вероятността за получаване на неточни и непълни резултати чрез възможността за потвърждаване на еквивалентността на термините в отделните езици. Конкретният начин, по който би следвало да се прави това, е като бъдат сравнявани признаците на съпоставяните единици (за които се предполага, че се отнасят към едно и също понятие) в различните езици.

Други потенциални ползватели на бъдещия многоезичен речник са преподавателите и студентите по езикознание, за които той ще бъде полезен източник при усвояване на ключовите понятия, на техните отношения и място в понятийната йерархия на областта, както и преводачите на специализирана езиковедска литература. Изработеният модел за представяне на цялата съвкупност и на отделния термин може да бъде използван и при съставянето на подобни речници в други области на знанието, за целите на чуждоезиковото обучение по терминология на студенти от различни специалности и др.

Заклучение

Изхождайки от някои възприети и споменати по-горе основни положения, а именно – съчетаването на концепциите за системния подход към терминологията на М. Попова и за системния понятиен анализ (като елемент от базирания върху знания подход към терминологията) на И. Мейер, съставихме първоначална обща схема за описание на ключовите думи от езикознанието, в която може да се отчете мястото на всяка от тях в понятийната йерархия на областта, и примерен модел за съдържанието на отделната единица (вж. Приложение 1), в който на този етап е отделено място за дефиницията на термина, за посочване на неговите отношения и за еквивалентите му в други славянски езици. Семантичната основа на приетите решения, свързана с т.нар. семантично търсене, се вписва в модерните конфронтативни изследвания и осигурява съпоставянето на ключови думи еквиваленти, което е необходимо за информационните нужди на ползвателите на базата данни. Предлагаме на вниманието на интересуващите се специалисти този модел, за да бъде разгледан и обсъден от езиковедската общност, което ще допринесе за неговото подобряване и по-нататъшно развитие.

Приложение 1. Примерен модел на терминологичната единица

<p>buł. езикознание, лингвистика   pol. językoznawstwo, lingwistyka</p>
<p>Дефиниция: Наука за езика   (която разглежда езиковите явления в различни аспекти и на различни равнища)</p>
<p>Отношения</p> <p>Видове: диахронно езикознание, синхронно езикознание, общо езикознание, теоретично езикознание, приложно езикознание, вътрешно езикознание, външно езикознание</p> <p>Части: сравнително-историческо езикознание, фонетика, фонология, граматика, морфология, синтаксис, морфемология, словообразуване, лексикология, етимология, стилистика, текстология, диалектология, топонимия, лингвостатистика и др.</p>

<p>buł. дума pol. wyraz, słowo</p>
<p>Дефиниция: Относително самостоятелна езикова единица, представляваща единство от звуков състав и значение.</p>
<p>Отношения</p> <p>Видове: проста дума, сложна дума, изменяема дума, неизменяема дума, самостоятелна дума, несамостоятелна дума, производна дума, непроизводна дума</p> <p>Части: морфема, корен, афикс, представка, наставка, окончание, определителен член, инфикс</p> <p>Характеристики:</p> <p>лексикално значение, граматично значение, род, число, падеж, лице, определеност, вид, залог, наклонение, спряжение, число, степени за сравнение</p>

<p>buł. изречение pol. zdanie</p>
<p>Дефиниция: Основна единица на свързаната реч, която се характеризира с граматична оформеност и със смислово и интонационно единство.</p>
<p>Отношения</p> <p>Видове: просто изречение, сложно изречение</p> <p>Части: главни части на изречението, второстепенни части на изречението, група на подлога, група на сказуемото</p> <p>Характеристики: предикативност, темпоралност, модалност, интонация, граматична оформеност</p>

Благодарности

Публикацията е част от проекта IC-PL/14/2022-2023 „Към многоезичния речник на ключовите думи на славянското езикознание“. Авторите изказват благодарност за финансовата подкрепа на Българската академия на науките и Полската академия на науките по двустранно споразумение.

ЛИТЕРАТУРА

- Благоева, Колковска 2011: *Благоева, Д., С. Колковска*. Корпусният подход в българската лексикография – практика и перспективи. – В: *Съвременни методи и подходи в лексикографската практика*. София, Авангард Прима, с. 7–45.
- Попова 2005: *Попова, М.* Вътрешната системност при основните термини на лингвистичната прагматика. – *Български език*, кн. 1, с. 5–19.
- Попова 2006: *Попова, М.* Терминологичен речник от модулен тип. – В: *Светът на речника. Светът в речника*. Велико Търново, Знак'94, с. 106–112.
- Пшеничная 1967: *Пшеничная, Л. Э.* Представление значения термина в информационно-поисковой системе Института кибернетики АН УССР. Построение семантического дерева определений терминов. – *Научно-техническая информация*, сер. 2, Информационные процессы и системы, 1967, № 8, с. 12–16.
- ТРИ 2020: *Попова, М., А. Христова., Б. Попов, Д. Лесневска, Е. Петкова, Кр. Симеонова, М. Михайлова-Паланска, Ст. Мицева*. Терминологичен енциклопедичен речник по икономически науки. София, Скала Принт.
- ТРОПН 2012: *Попова, М., А. Христова, Б. Попов, Е. Петкова, К. Симеонова, М. Симеонова, С. Колковска*. Терминологично-енциклопедичен речник по обществено-политически науки. София, Наука и изкуство.
- ТРПН 2006: *Попова, М., С. Колковска, Г. Димитрова, А. Христова, Е. Петкова*. Терминологичен речник по природни науки. София, Наука и изкуство.
- ТРХН 2007: *Попова, М., Б. Попов, Е. Петкова, К. Симеонова, А. Христова*. Терминологичен речник по хуманитарни науки. София, Наука и изкуство.
- Филлмор 1981а: *Филлмор, Ч.* Дело о падеже. – В: *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. X. Москва, Прогресс, с. 369–495.
- Филлмор 1981б: *Филлмор, Ч.* Дело о падеже открывается вновь. – В: *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. X. Москва, Прогресс, с. 496–530.
- Alexiev 2011: *Alexiev, B.* Knowledge-oriented terminography. Sofia, Avangard Prima.
- Babik 2010: *Babik, W.* Słowa kluczowe. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Bojar, Rudnik-Karwatowa 1998: *Bojar, B., Z. Rudnik-Karwatowa*. Koncepcja nowoczesnego systemu informacji slawistycznej. – In: *Językoznawstwo: prace na XII Międzynarodowy Kongres Sławistów w Krakowie 1998*. Warszawa, Energeia, 1998, s. 41–47.
- Bojar, Babik 2002: *Bojar, B., W. Babik*. Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych. Warszawa, Wydawnictwo SBP.
- Fillmore 1968: *Fillmore, Ch.* The Case for Case. – In: *Universals in Linguistic Theory*. New York, Halt, Rinehart & Winston.
- Koseska-Toszeva et al. 2007: *Koseska-Toszeva, V., M. Korytkowska, R. Roszko*. Polsko-bułgarska gramatyka konfrontatywna. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Dialog.
- Meyer et al. 1992: *Meyer, I., D. Skuce, L. Bowker, K. Eck*. Towards a New Generation of Terminological Resources: An Experiment in Building a Terminological

- Knowledge Base. – In: *Proceedings of the 14th International Conference on Computational Linguistics (COLING'92)* Nantes, France, pp. 956–960. <<https://aclanthology.org/C92-3146.pdf>> [15.05.2023]
- Meyer et al. 1997: Meyer, I., K. Eck, D. Skuce. Systematic Concept Analysis within a Knowledge-Based Approach to Terminology. – In: *Handbook of Terminology Management*. Vol. I. Basic Concepts of Terminology Management. Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, pp. 98–118. <<https://books.google.bg/books?id=ebNHAAAAQBAJ&printsec=front-cover&hl=bg#v=onepage&q&f=true>> [15.05.2023]
- Popova 2004: Popova, M. A System Approach in Terminography. – In: *Terminology at the Time of Globalization*. Ljubljana, Založba ZRC, pp. 33–39.
- Rudnik-Karwatowa, Karpińska 1999: Rudnik-Karwatowa, Z., H. Karpińska. Słownik słów kluczowych językoznawstwa slawistycznego. Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.

REFERENCES

- Alexiev 2011: Alexiev, B. Knowledge-oriented terminography. Sofia, Avangard Prima.
- Babik 2010: Babik, W. Słowa kluczowe. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Blagoeva, Kolkovska 2011: Blagoeva, D., S. Kolkovska. Korpusniyat podhod v balgarskata leksikografiya – praktika i perspektivi. – In: *Savremenni metodi i podhodi v leksikografskata praktika*. Sofia, Avangard Prima, s. 7–45.
- Bojar, Babik 2002: Bojar, B., W. Babik. Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych. Warszawa, Wydawnictwo SBP.
- Bojar, Rudnik-Karwatowa 1998: Bojar, B., Z. Rudnik-Karwatowa. Koncepcja nowoczesnego systemu informacji slawistycznej. – In: *Językoznawstwo: prace na XII Międzynarodowy Kongres Slawistów w Krakowie 1998*. Warszawa, Energeia, 1998, s. 41–47.
- Fillmore 1968: Fillmore, Ch. The Case for Case. – In: *Universals in Linguistic Theory*. New York, Halt, Rinehart & Winston.
- Fillmore 1981a: Fillmore, Ch. Delo o padezhe. – In: *Novoe v zarubezhnoj lingvistike*. Vyp. X. Moskva, Progress, s. 369–495.
- Fillmore 1981b: Fillmore, Ch. Delo o padezhe otkryvaetsja vnov'. – In: *Novoe v zarubezhnoj lingvistike*. Vyp. X. Moskva, Progress, s. 496–530.
- Koseska-Toszewa et al. 2007: Koseska-Toszewa, V., M. Korytkowska, R. Roszko. Polsko-bułgarska gramatyka konfrontatywna. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Dialog.
- Meyer et al. 1992: Meyer, I., D. Skuce, L. Bowker, K. Eck. Towards a New Generation of Terminological Resources: An Experiment in Building a Terminological Knowledge Base. – In: *Proceedings of the 14th International Conference on Computational Linguistics (COLING'92)* Nantes, France, pp. 956–960. <<https://aclanthology.org/C92-3146.pdf>> [15.05.2023]
- Meyer et al. 1997: Meyer, I., K. Eck, D. Skuce. Systematic Concept Analysis within a Knowledge-Based Approach to Terminology. – In: *Handbook of Terminology*

- Management*. Vol. I. Basic Concepts of Terminology Management. Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, pp. 98–118. <<https://books.google.bg/books?id=ebNHAAAAQBAJ&printsec=front-cover&hl=bg#v=onepage&q&f=true>> [15.05.2023]
- Popova 2004: *Popova, M.* A System Approach in Terminography. – In: *Terminology at the Time of Globalization*. Ljubljana, Založba ZRC, pp. 33–39.
- Popova 2005: *Popova, M.* Vatrshnata sistemnost pri osnovnite termini na lingvističnata pragmatika. – *Balgarski ezik*, kn. 1, s. 5–19.
- Popova 2006: *Popova, M.* Terminologičen rechnik ot modulen tip. – In: *Svetat na rechnika. Svetat v rechnika*. Veliko Tarnovo, Znak'94, s. 106–112.
- Pshenichnaja 1967: *Pshenichnaja, L. Je.* Predstavlenie znachenija termina v informatsionno-poiskovoj sisteme Instituta kibernetiki AN USSR. Postroenie semanticheskogo dereva opredelenij terminov. – *Nauchno-tekhnicheskaja informatsija*, ser. 2, Informatsionnye protsesy i sistemy, 1967, № 8, s. 12–16.
- Rudnik-Karwatowa, Karpińska 1999: *Rudnik-Karwatowa, Z., H. Karpińska.* Słownik słów kluczowych językoznawstwa slawistycznego. Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- TRHN 2007: *Popova, M., B. Popov, E. Petkova, K. Simeonova, A. Hristova.* Terminologičen rechnik po humanitarni nauki. Sofia, Nauka i izkustvo.
- TRI 2020: *Popova, M., A. Hristova., B. Popov, D. Lesnevskaja, E. Petkova, Kr. Simeonova, M. Mihaylova-Palanska, St. Mitseva.* Terminologičen entsiklopedičen rechnik po ikonomicheski nauki. Sofia, Skala Print.
- TROPN 2012: *Popova, M., A. Hristova, B. Popov, E. Petkova, K. Simeonova, M. Simeonova, S. Kolkovska.* Terminologično-entsiklopedičen rechnik po obsh-testveno-politicheski nauki. Sofia, Nauka i izkustvo.
- TRPN 2006: *Popova, M., S. Kolkovska, G. Dimitrova, A. Hristova, E. Petkova.* Terminologičen rechnik po prirodni nauki. Sofia, Nauka i izkustvo.

✉ Гл. ас. д-р Екатерина Петкова

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
при Българската академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Гл. ас. д-р Якуб Банасяк

Полска академия на науките, Институт по славистика
ул. Бартошевича 1б м. 17, 00-337 Варшава, Полша

✉ Assist. Prof. Ekaterina Petkova, PhD

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria

✉ Assist. Prof. Jakub Banasiak, PhD

Polish Academy of Sciences, Institute of Slavic Studies
ul. Bartoszewicza 1b m. 17, 00-337 Warszawa, Polska